

Biti ili ne biti đak: što kaže fonološka svjesnost?

Ćužić, Martina; Kolundžić, Zdravko; Pavičić Dokoza, Katarina

Source / Izvornik: **XIV Međunarodna naučno-stručna konferencija „Unapređenje kvalitete života djece i mladih“, 2023, 295 - 300**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:257:442630>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

BITI ILI NE BITI ĐAK: ŠTO KAŽE FONOLOŠKA SVJESNOST?

TO BE OR NOT TO BE A STUDENT: WHAT DOES PHONOLOGICAL AWARENESS SAY?

Martina ČUŽIĆ¹, Zdravko KOLUNDŽIĆ²,
Katarina PAVIČIĆ DOKOZA³

¹Opća županijska bolnica Požega, Požega, Hrvatska

²Sveučilište u Rijeci Studij Logopedija, Rijeka, Hrvatska

³Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Hrvatska

Originalni naučni rad

APSTRAKT

Uspješno ovladavanje vještinama čitanja i pisanja određeno je razinom usvojenosti predvještina čitanja i pisanja. Fonološka svjesnost jedna je od najznačajnijih pretpokazatelja uspješnosti u čitanju i pisanju te je neophodna za opismenjavanje i svladavanje obrazovnih zahtjeva. Odnosi se na sposobnost prepoznavanja, izdvajanja i baratanja dijelovima manjim od riječi, a obuhvaća raspoznavanje i proizvodnju rime, slogovno stapanje i raščlambu te fonemsko/glasovno stapanje i raščlambu. Razvoj fonološke svjesnosti odvija se postepeno – prvotno od svjesnosti za veće jedinice (rima i slog) prema manjim jedinicama (fonem). U predškolskom razdoblju očekuje se da školski obveznici ovladaju svim razinama fonološke svjesnosti. U ovom istraživanju obrađeni su podaci 20-ero školskih obveznika upućenih na logopedsku procjenu tijekom pregleda za školi. Obrađeni su podaci o zadacima fonološke svjesnosti – raspoznavanje i proizvodnja rime, raščlamba rečenice na riječi, slogovno stapanje i raščlamba te fonemsko stapanje i raščlamba. Podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom te Kruskal-Wallis testom. Dobivenim rezultatima utvrđeno je da 70% školskih obveznika ostvaruje loše postignuće na zadacima fonološke svjesnosti. Najmanja uspješnost ostvarena je u dijelu svjesnosti o rimi te u dijelu fonemske svjesnosti. Dobivena je statistički značajna razlika između tri skupine ispitanika na zadatku fonemske svjesnosti. Ovakvi podaci upućuju na potrebu ranijeg prepoznavanja djece rizične za nastanak teškoća i/ili poremećaja u čitanju, kao i na potrebu ujednačavanja predškolskih programa s ciljem sustavnog uvježbavanja predvještina čitanja i pisanja.

Ključne riječi: fonološka svjesnost, spremnost za školu, logopedska procjena

ABSTRACT

Successful mastering of reading and writing skills is determined by the level of the pre-skills of reading and writing. Phonological awareness is one of the most important predictors of success in reading and writing and is necessary for literacy and mastering educational requirements. It refers to the ability to recognize, distinguish and deal with parts smaller than words, and includes the recognition and production of rhyme, segmentation of words into syllables, identification of syllables, phoneme identification and segmentation words into phonemes. The development of phonological awareness takes place gradually - initially from awareness of larger units (rhyme and syllable) to smaller units (phonemes). In the pre-school period, preschoolers are expected to master all levels of phonological awareness. In this research, the data of 20 children obligated to enter elementary school that were sent for a speech therapy assessment during the school examination were processed. Data on phonological awareness tasks were analyzed - recognition and production of rhyme, breaking down a sentence into words, syllabic awareness and

awareness. The data were analyzed with descriptive statistics and the Kruskal-Wallis test. The results revealed that 70% of children achieved poor results on phonological awareness tasks. The lowest success was achieved in the part of awareness of rhyme and in the part of phonemic awareness. There was a statistically significant difference between the three groups of subjects on the phonemic awareness task. Such data point to the need for early identification of children at risk of developing difficulties and/or disorders in reading, as well as the need to standardize preschool programs with the aim of systematically practicing the pre-skills of reading and writing.

Keywords: phonological awareness, school readiness, speech-language assessment

UVOD

Spremnost za školu podrazumijeva određeni stupanj zrelosti u više područja koji je potreban za svladavanje školskih zahtjeva. Polaskom u školu započinje proces opismenjavanja, odnosno učenja čitanja i pisanja. Kako bi taj proces tekao neometano, potrebno je ovladati određenim (pred)vještinama. Jezične sposobnosti u okviru rane pismenosti temelj su predvještina čitanja i pisanja koje određuju kasniji uspjeh (Gillon et al., 2019). Predvještine čitanja i pisanja pretpokazatelji su uspješnosti ovladavanjem vještinama čitanja i pisanja. Neovladanost predvještina čitanja i pisanja uzrok je nesrazmjera u svladavanju školskih zahtjeva djece koja krenu spremna, odnosno nespremna u školu (Lonigan et al., 2013). Te se vještine razvijaju postepeno zbog čega je ključna djetetova izloženost sadržajima koji potiču njihov razvoj (Petrill et al., 2010). Jedan od najvažnijih prediktora čitanja je fonološka svjesnost (Landerl et al., 2013). Fonološka svjesnost odnosi se na sposobnost prepoznavanja, izdvajanja i baratanja dijelovima manjima od riječi (Anthony & Francis, 2005). Odnosi se na sposobnosti slogovnog stapanja i raščlambe, raspoznavanja i proizvodnje rime te fonemskog/glasovnog stapanja i raščlambe. Razvoj fonološke svjesnosti kreće od većih jedinica prema manjima (Anthony, Lonigan, Driscoll, Phillips, & Bryant, 2003) završavajući sposobnošću manipuliranja fonemima koja se nastavlja razvijati i kada dijete krene u školu. Bitno je naglasiti da se vještine fonološke svjesnosti razvijaju sustavno – podukom. U Hrvatskoj je obavezno pohađanje tzv. male škole, no manjak kurikulumu kojim je određeno sustavno poticanje predvještina čitanja i pisanja dovodi do izrazite neujednačenosti u provođenju programa. Ta neujednačenost odražava se i na različitost razina usvojenih znanja školskih obveznika u trenutku procjene psihofizičke spremnosti za upis u prvi razred. Tijekom procjene psihofizičke spremnosti za školu, stručna služba škole ili liječnica školske medicine prema potrebi mogu uputiti dijete na procjenu stručnjaka - logopeda. Dosadašnja iskustva pokazuju da je većina djece upućena na logopedski pregled zbog učenih teškoća s izgovaranjem pojedinih glasova ili skupine glasova. Nerijetko logopedi tijekom dijagnostičkih postupaka, osim poremećaja izgovora, uoče i dodatne teškoće – većinom jezične ili postave sumnju na razvojni jezični poremećaj. Takvi podaci su poražavajući jer je evidentno postojanje smanjene svjesnosti o prevalenciji jezičnih teškoća i/ili razvojnog jezičnog poremećaja kao i o njihovom utjecaju na akademsko napredovanje (Snowling et al., 2015). Potaknuti takvim saznanjima, odlučili smo dobiti uvid u one sposobnosti školskih obveznika koje su ključne za opismenjavanje, a koje nisu u fokusu tijekom procjene stručne službe u kojima logoped nije dio stručnog tima. Cilj ovog istraživanja je ispitati vještine fonološke svjesnost na različitim razinama kod školskih obveznika koji nisu ranije

upućeni logopedu niti su uključeni u logopedsku terapiju. Dobiveni rezultat stavit će se u kontekst spremnosti za školu.

METODE RADA

Uzorak istraživanja

U istraživanju su analizirani podaci 20-ero školskih obveznika koji su upućeni na logopedsku procjenu u Opću županijsku bolnicu Požega tijekom utvrđivanja psihofizičke spremnosti za školu. Od 20-ero školskih obveznika, na logopedsku procjenu upućeno je 15 dječaka te pet djevojčica. Prosječna dob školskih obveznika je bila 6 godina i 10 mjeseci. Svi su školski obveznici u trenutku logopedske procjene ili pohađali program male škole ili su ju već završili.

Način prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni retrospektivnim istraživanjem podataka prema pregledu arhive, izdvajanjem zadataka fonološke svjesnosti iz Testa predvještina čitanja i pisanja (PredČiP test; Kuvač Kraljević i Lenček, 2012) te podataka potrebnih za opis uzorka ispitanika.

Obrada podataka

Zadaci fonološke svjesnosti iz Testa predvještina čitanja i pisanja (PredČiP test; Kuvač Kraljević i Lenček, 2012) bodovani su i grupirani prema testovnim kriterijima u loše, granično i uredno postignuće. Zadaci fonološke svjesnosti uključuju: raspoznavanje rime, proizvodnja rime, rastavljanje rečenice na riječi, slogovna raščlamba, slogovno stapanje, fonemska raščlamba i fonemsko stapanje. Statistička obrada učinjena je pomoću IBM SPSS 20 programa za statističku analizu. Prikupljeni podaci obrađeni su deksriptivnom statistikom.

REZULTATI I RASPRAVA

Analiza rezultata na zadacima fonološke svjesnosti upućuje da su školski obveznici najuspješniji na zadacima slogovnog stapanja i raščlambe. Da su se slogovno stapanje i raščlamba pokazali najjednostavnijim zadacima potvrđuju istraživanja o vrlo ranoj pojavnosti slogovne svjesnosti (Ziegler & Goswami, 2005). Najlošiji rezultati ostvareni na zadacima proizvodnje rime te fonemskog stapanja. Kuvač Kraljević i sur. (2019) zaključili su da rima ima važnu ulogu u prijelazu između slogovne i fonemske svjesnosti. U kontekstu ovog istraživanja, to bi značilo da je nedostatna razvijenost i usvojenost svjesnosti o rimi onemogućila daljnji razvoj fonološke svjesnosti, odnosno razvoj fonemske svjesnosti.

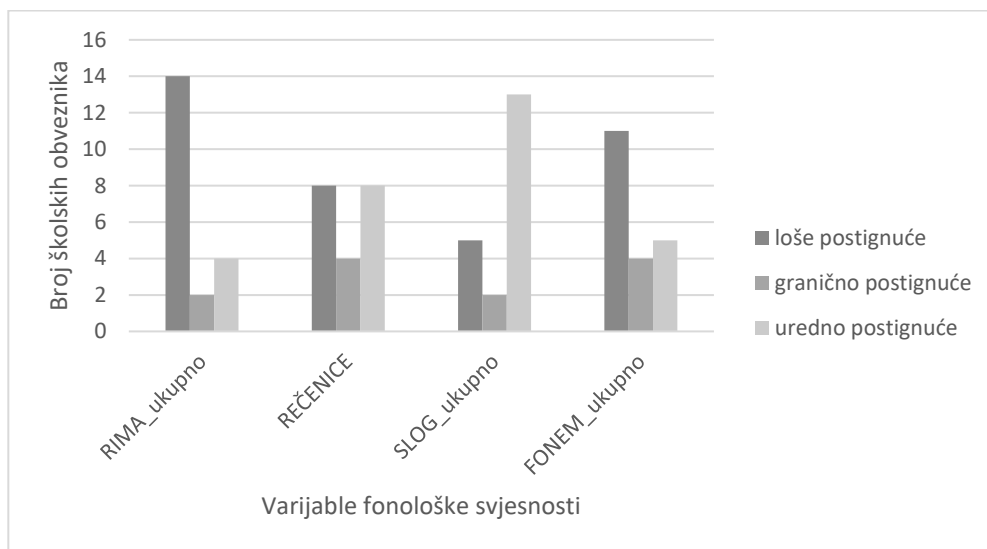
Tablica 1. Deskriptivna statistika zadataka Fonološke svjesnosti

Table 1. Descriptive statistics of Phonological Awareness tasks

	Min	Max	M	SD
RIMA_raspoznavanje	1	7	4.25	1.446
RIMA_proizvodnja	0	7	1.05	2.164
Rastavljanje_rečenice	0	5	2.35	1.954
SLOG_raščlamba	0	7	4.65	2.777

SLOG stapanje	0	7	6.40	1.603
FONEM raščlamba	0	6	1.25	2.268
FONEM stapanje	0	7	2.10	2.732

Gledajući grupirane rezultate za varijable RIMA_ukupno (raspoznavanje + proizvodnja), REČENICE, SLOG_ukupno (slogovna raščlamba + slogovno stapanje) te FONEM_ukupno (fonemska raščlamba + fonemsko stapanje) čiji je ukupni rezultat smještan u određeni rang – loše/granično/uredno postignuće - iz slike 1 iščitavamo kako najveći broj školskih obveznika loše postignuće ostvaruje na varijabli RIMA_ukupno. Sljedeće najlošije postignuće je na varijabli FONEM_ukupno nakon kojeg slijedi varijabla REČENICE. Uzmemo li u obzir da razvoj fonološke svjesnosti ide o većih jedinica ka manjim (referenca) dobiveni podatak o lošem postignuću na varijabli REČENICE kojima je ispitivano rastavljanje rečenica na riječi traži pojašnjenje. Jedno od mogućeg objašnjenja slabih rezultata potencijalno jednostavnog zadatka je i pretpostavka da se školski obveznici nisu dosada susreli sa sličnim zadacima, a što potiče na razmišljanje o potrebi sustavnog i pravovremenog razvijanja vještina fonološke svjesnosti, posebno u okviru programa „male škole“.

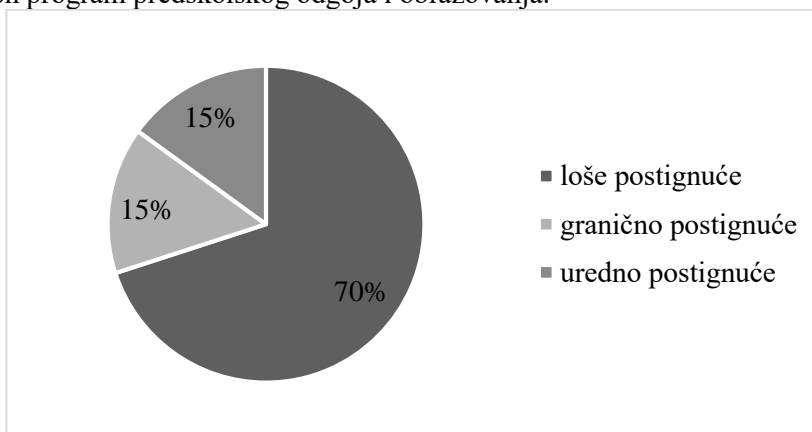

Slika 1. Postignuća na varijablama fonološke svjesnosti

Figure 1. Achievements on phonological awareness variables

Zbrajanjem svih varijabli, moguće je odrediti i ukupno postignuće na Fonološkoj svjesnosti. Od 20-ero školskih obveznika, njih 14, odnosno 70% ostvaruje loše postignuće, dok podjednaki broj, njih troje (15%) ostvaruju granično i uredno postignuće na Fonološkoj svjesnosti (Slika 2). Ovakvi su rezultati poražavajući ponajprije zbog činjenice da je većina školskih obveznika na logopedski pregled upućena zbog teškoća s izgovorom. Nadalje, prisutan je i problem nepravovremenog prepoznavanje djeca s jezičnim teškoćama i/ili razvojnim jezičnim poremećajem. Upravo su takva djeca u riziku za nastanak teškoća i/ili poremećaja čitanja i pisanja, a teškoće razvoja vještina fonološke svjesnosti jedan je od osnovnih simptoma razvojnog jezičnog poremećaja.

Pravovremenom prepoznavanju djece koja ima neka od odstupanja pridonio bi i ujednačen program predškolskog odgoja i obrazovanja.

Slika 2. Rezultati ukupnog postignuća na zadacima fonološke svjesnosti
Figure 2. Results of overall achievement on phonological awareness tasks

S obzirom na ukupno postignuće na varijabli Fonološke svjesnosti – prema kriterijima iz PredČiP testa (Kuvač Kraljević i Lenček, 2012) - školski obveznici su grupirani u tri grupe – loše, granično i uredno postignuće.

Tablica 2. Rezultati Kruskal-Wallis testa
Table 2. Results of the Kruskal-Wallis test

	Chi-square	df	p
RIMA_raspoznavanje	2.329	2	0.312
RIMA_proizvodnja	5.008	2	0.082
REĆENICE	1.787	2	0.409
SLOG_raščlamba	1.320	2	0.517
SLOG_stapanje	1.095	2	0.578
FONEM_raščlamba	13.166	2	0.001
FONEM_stapanje	14.376	2	0.001

Kruskal-Wallis testom pokušale su se utvrditi razlike između tri grupe školskih obveznika na svim varijablama fonološke svjesnosti – RIMA_raspoznavanje, RIMA_proizvodnja, REĆENICE, SLOG_raščlamba, SLOG_stapanje, FONEM_raščlamba te FONEM_stapanje. Dobivene su statistički značajne razlike ($p < 0.01$) na varijablama kojima se ispitivalo fonemsko stapanje i fonemska raščlamba. Ovakvi rezultati potvrđuju da je fonemska svjesnost ključna vještina fonološke svjesnosti čije usvajanje ovisi o prethodnim vještinama – razina rime, rečenica i sloga – zbog čega će slabije razvijene navedene vještine otežavati te onemogućavati usvajanje fonemske svjesnosti.

ZAKLJUČCI

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem upućuju na potrebu sustavne poduke predvještina čitanja i pisanja pred polazak u školu, kao i na potrebu ranijeg prepoznavanja djece rizične na nastavak teškoća i/ili poremećaja čitanja i pisanja. Sustavan pristup omogućit

će usvojenju svih predvještina čitanja i pisanja potrebnih za neometan početak opismenjavanja, a kasnije tijekom školovanja i za automatizaciju istih vještina. Programi predškolskog odgoja i obrazovanja bi trebali osigurati sustavnu poduku predvještina čitanja i pisanja. Ujednačavanje svih predškolskih programa omogućilo bi i pravovremeno prepoznavanje one djece koja ne uspijeva svladati određene sadržaje. Pravovremenim prepoznavanjem takve djece, omogućilo bi se i pravovremeno upućivanje na daljnje postupke i obrade različitim stručnjacima, ponajprije logopedima – kao stručnjacima za procjenu komunikacijskih, jezičnih i govornih sposobnosti – a samim time i uključivanje u odgovarajuće terapijske postupke i intervencije kojima bi se pokušala izjednačiti razina spremnosti za školu.

LITERATURA

- Anthony, J. L., Lonigan, C. J., Driscoll, K., Phillips, B. M., & Burgess, S. R. (2003). Phonological sensitivity: A quasi-parallel progression of word structure units and cognitive operations. *Reading Research Quarterly*, 38, 470-487. <https://doi.org/10.1598/RRQ.38.4.3>
- Anthony, J. L., & Francis, D. J. (2005). Development of Phonological Awareness. *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 255-259. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00376.x>
- Gillon, G., McNeill, B., Scott, A., Denston, A., Wilson, L., Carson, K., & Macfarlane, A. H. (2019). A better start to literacy learning: Findings from a teacher-implemented intervention in children's first year at school. *Reading and Writing*, 32(8), 1989-2012. <https://doi.org/10.1007/s11145-018-9933-7>
- Lonigan, C. J., Purpura, D. J., Wilson, S. B., Walker, P. M., & Clancy-Menchetti, J. (2013). Evaluating the components of an emergent literacy intervention for preschool children at risk for reading difficulties. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(1), 111-130. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.08.010>
- Kuvač Kraljević, J., & Lenček, M. (2012). *Test za procjenjivanje predvještina čitanja i pisanja (PredČiP test)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kuvač Kraljević, J., Lenček, M., & Matešić, K. (2019). Phonological awareness and letter knowledge: Indicators of early literacy in Croatian. *Croatian Journal of Education*, 21(4), 1263-1293. <https://doi.org/10.15516/cje.v21i4.3130>
- Landerl, K., Ramus, F., Moll, K., Lyytinen, H., Leppänen, P. H., Lohvansuu, K., O'Donovan, M., Williams, J., Bartling, J., Bruder, J., Kunze, S., Neuhoff, N., Tóth, D., Honbolygó, F., Csépe, V., Bogliotti, C., Iannuzzi, S., Chaix, Y., Démonet, J. ... & Schulte-Körne, G. (2013). Predictors of developmental dyslexia in European orthographies with varying complexity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(6), 686-694. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12029>
- Petrill, S. A., Hart, S. A., Harlaar, N., Logan, J., Justice, L. M., Schatschneider, C., Thompson, L., DeThorne, L. S., Deater-Deckard, K., & Cutting, L. (2010). Genetic and environmental influences on the growth of early reading skills. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(6), 660-667. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2009.02204.x>
- Snowling, M. J., Duff, F. J., Nash, H. M., & Hulme, C. (2015). Language profiles and literacy outcomes of children with resolving, emerging, or persisting language impairments. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(12), 1360-1369. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12497>
- Ziegler, J. C., & Goswami, U. (2005). Reading acquisition, developmental dyslexia, and skilled reading across languages: a psycholinguistic grain size theory. *Psychological Bulletin*, 131(1), 3-29. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.1.3>